

I N O Z E M S K A D E L A

Dr. Miloš Weingart: Slovanska vzajemnost. Úvahy o jejích základech a osudech. Sbírnka přednášek a rozprav Extense University Komenského v Bratislavě. 1926. Svazek 2. Nákladem «Academie». 256 str.

Tu omenjena zbirka predavanj bratislavskega vseučilišča, ki jo urejuje dr. Rihard Horna, je izdala že deset zvezkov čeških razprav o najrazličnejših jezikovnih, slovstvenih in zgodovinskih vprašanjih slovanskega sveta; pet novih zvezkov je napovedanih za bližnjo bodočnost. Profesor Weingart je razen zgornjega zvezka napisal tudi sedmega: «Sto knih slavistových».

Delo o slovanski vzajemnosti je zasnovano kot priročna knjiga o tem predmetu, ki mu mlada češkoslovaška republika posveča prav posebno pozornost. Zanj in za Jugoslavijo je samo ob sebi umevno, da se kot obe najzapadnejši slovanski državi s skrbnimi pogledi ozirata na zapad, kamor ju vlečejo občekulturne koristi, obenem pa tudi na vzhod po vsem neizmernem slovanskem svetu do Tihega oceana.

V poslednjem poglavju «O študiju slovanske vzajemnosti» razpravlja pisatelj o učenjakih, ki so pred njim obravnavali slovansko vzajemnost, zlasti o apriornem in tendenčnem Pervolfu, brez čigar obširnega dela bi tudi Weingartove knjige ne bilo. Vendar ne sledi ne Pervolfove metode ne njegovega načrta ne njegovega panslavističnega naziranja o tem predmetu, temveč hoče podati le kratek zgodovinski pregled slovanske vzajemnosti, namenjen širšemu razumništvu. V teh po pisatelju samem postavljenih mejah se mora delo označiti za izborna.

Značilno je, da navaja pisec koncem bibliografije med češkimi dnevniki «Prager Presse» z njeno «Slavische Rundschau» kot najboljši pripomoček za sprotno spoznavanje današnjega slovanskega sveta in njegovega življenja. Politično svobodo so si zapadni Slovani priborili, duševne pa še ne, če se morajo tudi danes učiti o sebi samih v jeziku svojih včerajšnjih tlačiteljev; do danes še ni izumrlo tisto nemško slovanstvo, ki je pred sto leti vodilo pero Kopitarju, Dobrovskemu, Prešernu in mnogim drugim, kadar so se hoteli med seboj razumeti. Doklej, doklej bomo še nosili ta prostovoljni duševni jarem?

Ker Weingart noče ponavljati, kar so že drugi napisali o slovanski vzajemnosti novejših dob, zlasti Prelog, Fischel in Beneš, in ker mu je kot slavistu starejša doba bližja, se je v prvih poglavjih namenoma bolj razmahnil in se je za najnovejšo dobo zadovoljil s tem, da je svoje rektorsko predavanje iz leta 1925. «Slovanska vzajemnost v preteklosti in sedanosti» z nekaterimi spremembami ponatisnil kot sestavni zaključek. To je povzročilo precejšnjo, hotoma zagrašeno nesorazmernost v obdelavi starejše in novejša dobe.

Delo se začneja z opredelbo slovanske vzajemnosti, ki se ob koncu knjige (str. 200) še enkrat dobesedno ponovi: «Kot slovansko vzajemnost razumemo čut in zavest o sorodnosti vseh Slovanov in težnjo, to sorodnost dejanski uveljavljati.» Išoč v slovanski prazgodovini oporo za svoja nadaljnja izvajanja, razpravlja Weingart o prvotnem skupnem imenu vseh Slovanov, zameta romantično izvajanje iz besed «slovo» in «slava» ter se končno odloči za «slova» = močvirnat kraj, tako da bi «Slovani» bili toliko kot «močvirjani». Ko so se iz svojih močvirij razlezli po Evropi, so tudi svoje skupno ime zanesli v razne konce ter ga z neznatnimi spremembami ohranili do danes: makedonski Sloveni, novgorodski Sloveni, mi alpski Slovenci, baltski Slovenci (Kašubi), Slovaki, zemljepisni pojem Slavonija. Ta imena se lahko smatrajo kot meglen spomin skupnega izvora in pisec vidi v njih «dokaz vseslovanske,

ne sicer vzajemnosti, pa vsaj skupnosti» (str. 20). Kratka leta Samove države, ki je mimogrede združila češka in nekaj polabskih plemen, koroških Slovencev pa najbrže ne, prav nič ne pospešijo slovanske vzajemnosti, ki jo lahko zasledimo šele v delovanju Cirilovem in Metodijevem in njuni cerkveni slovanščini. Iz tega prvega zametka slovanske vzajemnosti vzide cerkveni književni jezik, družec od 9. do 18. stoletja večino južnih in vse vzhodne Slované. Cerkevni razkol je razbil začenjajočo se skupnost vseh Slovanov v dva svetova, katoliškega in pravoslavnega, ter za zmerom onemogočil razvoj vse-slovanskega slovstvenega jezika. K pisateljevi trditvi, da so Slovani v izoblikovanju lastne kulture «b r e z s v o j e k r i v d e» zaostali (str. 25), ker so živeli daleč od antične kulture in rimskega imperija, bi se dalo marsikaj pripomniti, predvsem to, da bi Slovani v naših dneh že lahko nehali svojo nekdanjo ali današnjo zaostalost opravičevati z Rimljani, Turki, Nemci, zemljepisom in sto drugimi činitelji ter si končno moško priznali, da so svoje zaostalosti in svoje strašne zgodovine n a j p r e j s a m i k r i v i (ali kvečjemu, kdor jih je take ustvaril), drugače nam tudi bodočnost ne bo vrgla v naročje tako zaželenega zlatega jabolka lastne, pristno slovanske kulture. Zvonke deklamacije o tuji krivdi so v tej stvari ne le odveč, temveč naravnost škodljive.

Početki državnega življenja pri južnih Slovanih se v luči slovanske vzajemnosti izkažejo kvarne, ker požene iz njih srbsko-bolgarski spor, ki danes po tisoč letih še ni poravnan. Kjerkoli bi bili Slovani imeli priliko uveljavljati vzajemnost, so rajši uveljavljali znani pregovor: «Čim bolj je tvoj, tem bolj se ga boj.» Kjerkoli so se bratje dotikali, so se bolj vneto klali nego objemali; tako se je srbsko-bolgarskemu pridružilo še več drugih sporov: češko-poljski, poljsko-ruski, rusko-maloruski, v novejši dobi celo češko-slovaški in srbsko-hrvatski. Le mi slovenska jagnjeta se nismo nikdar razgreli do resnega slovensko-hrvatskega spora, ne morda zato, ker bi nam nedostajalo žolča — glej ilirizem —, temveč ker nas je premalo. Profesor Weingart se meče kot nepristranski posrednik med Srba Belića in Bolgara Coneva, dokazuje učeničnima tovarišema, da bo resnica nekje v sredi v zlati skledi, češ, da ni sporno ozemlje ne srbsko ne bolgarsko, ali bolje, da je ta pas prehodnih narečij i s r s k i i b o l g a r s k i. Ali ga bosta tovariša poslušala?

Po dveh zgodnjih žarkih vseslovanske zavesti, sevajočih iz cirilometodijskih legend in iz Nestorjevega letopisa, so vsa naslednja stoletja do novejšje dobe za slovansko vzajemnost precej neplodna. Politika, vera, dinastične koristi, nasilja, preganjanja, suženjstvo in trpljenje — vse to meša in giblje slovanske rodove in iz te sive puščobe se zasveti le tu in tam kak utrinek vseslovanske zavesti: v slovnici našega Bohoriča, v starem Komenskem, v Mauru Orbiniju, Vrančiću, Palmotiću in zlasti Gunduliću.

Iz južnoslovanske katoliške protireformacije je nato izšel prvi veliki, do sedaj največji glasnik slovanske vzajemnosti ali boljše političnega panslavizma, Jurij Križanić (1618. do 1685.), ki mu je Weingart po pravici in zaslugi posvetil posebno obširno poglavje. Njegove vseslovanske fantazije presegajo vse, kar si moremo v tem področju danes obetati; saj je za svojo ogromno Vseslavijo snoval celo skupen vseslovanski jezik. Njegovo dramatično in romantično življenje očituje močno osebnost, ki je z nenavadno smelostjo in skoro vseslovansko vztrajnostjo plavala proti vsem nasprotnim strujam svoje dobe in se tem živeje oklepala svoje vere v slovanstvo, čim več razočaranj, ječ in zaničevanja mu je ta vera donasala. Weingart primerja to Križanićevo vero v svoj narod z neomajno vero v svetlo bodočnost, ki se je

v češkem narodu dvignila najvišje sredi najhujšega ponižanja med svetovno vojno. Ista primera velja popolnoma tudi za južne Slovane. Kako pa se teorija slovanske vzajemnosti praktično uveljavlja, kaže dejstvo, da se rokopisi Križaničevih glavnih del do danes še niso vsi objavili.

Prosvetljena doba položi s svojim racionalizmom temelje znanstvenemu slovanstvu. Njegovega ustanovitelja Josipa Dobrovskega (1753. do 1829.) primerja pisatelj kot Čeha in Slovana s Palackim, Havlíčkom in Masarykom; posebno poglavje osvetljuje njegovo življenje in razčlenja njegovo obsežno znanstveno delo. Dobrovský je med drugim načel vprašanje o številu posameznih slovanskih jezikov, ki do danes še ni rešeno. Weingart meni, da je teh jezikov vsekakor preveč, bil je pa toliko previden, da ni povedal, kateri se mu zdijo nepotrebni, kateri naj bi se z višine samostojnih jezikov umaknili v čredo narečij. Gotovo je mislil pri tem na manjše jezike. Ali tudi na slovenščino?

Govoreč o znanstvenih temeljih slovanskega edinstva in o znanstveni poglobitvi slovanske ideje v novejši dobi, Weingart z žalostjo ugotavlja, da smo v tej stvari skoro tam, kjer smo bili pred sto leti, da nam niti pojem slovanskega edinstva ni še popolnoma jasen, da je še zmerom preveč zanosnega prerokovanja o odrešitvi sveta po Slovanih in da se tujci čisto resneje ukvarjajo z nami nego mi sami. Kollárjevo vprašanje iz leta 1824.: «Kaj bo iz nas Slovanov čez sto let? Kaj bó iz Evrope?» si je tudi danes ohranilo še vso svojo prvotno važnost. Borno je številce del, ki se izza šafařika bavijo s slovanstvom kot celoto. Na svoje veliko začudenje pisatelj ni še nikjer našel definicije slovanstva. To bi sicer ne bila Bog ve kakšna nesreča. Da smo le mi — kaj to, če ni opredelbe, ki bi izražala naše bistvo! Kdor nas resnično pozna, se mu bo točna opredelba prav težko posrečila. Weingart sam je niti ne poskuša izraziti, omeji se na nekaj vprašanj in na približno jezikovno opredelbo, o kateri brž sam pripomni, da ni logično docela pravilna. Temperamentno zavrača na več straneh apriorna, abstraktna, deduktivna in prenostranska izvajanja znanega francoskega jezikoslovca Meilleta o slovanstvu. Francoska samozavest in precenjevanje lastnega naroda z istočasnim podcenjevanjem Slovanov se mu zdi pri Meilletu prav tako zoprna kakor nemška pri Mommsenu ali danes pri Bretholzu. Bolj ga zadovoljuje poljudno delce nemškega slavista P. Dielseja «Die Slaven» v zbirki «Aus Natur und Geisteswelt». Ogleduje si pojem slovanskega edinstva v zrcalu raznih znanstvenih panog: jezikoslovja, antropologije, zemljepisa, arheologije, zgodovine i. dr. ter dožene, da mnogo bolje vemo, kaj Slovane loči, nego kaj jih spaja (str. 190). Zameta dosedanje znanstvene metode v raziskovanju slovanstva in zahteva, da bi morale biti sinhronistične, ideografične in eidografične. V ruskem slavjanofilstvu, tem dozdevno najbolj slovanskem gibanju, vidi osnovne črte nemške filozofije Heglove, dasi ne podcenjuje njegovega pomena za politično osvobodjenje Bolgarov in Srbov. Po pravici hvali Čeha, da so se oni še najbolj zanimali za vseslovansko idejo, razmeroma zelo malo pozornosti po so ji posvečali Rusi, največji slovanski narod.

V okviru teh splošnih razmatranj je zajetih nebroj prezanimivih vesti, dejstev in sodeb o slovanstvu. Weingartova tolažba glede izumrlih baltskih in polabskih Slovanov, češ, da so zaginili tudi razni drugi narodi, Goti, Langobardi, Vandali in drugi, in da so se Slovani za to izgubo odškodovali z razširjenjem po vsem neizmernem vzhodu, je precej piškava, neumestna in za pravega Slovana docela ničeva.

Najglobljo, zares vseslovansko književno vzajemnost vidi Weingart v npravstvenem poslanstvu, ki proseva iz vseh slovanskih slovstev od najstarejših dob do danes: «Če pomislimo, kako je prav to npravstveno slovstveno delovanje vplivalo tudi medsebojno na Slovane — češkohusitsko in češko-bratovsko na poljsko, rusko realistično (v XIX. stoletju) na češko, poljsko in južnoslovansko —, tedaj se lahko reče, da se je do zdaj slovanska književna vzajemnost pojavljala najbolj v področju npravnosti in družabnih reformnih teženj» (str. 61). To je res skupen znak nestalne, omahljive slovanske duše, ki tako lahko greši in se še laže kesa, pokori in dviga, da pri prvi priliki nepričakovano spet zabrede in si s tem pridobi snovi za novo samomuko in pokoro — večno padanje in dviganje posameznikov, pokolenj, rodov in celote.

Nas Slovence bo posebno zanimalo, kako je naš jezik pred tri sto leti zvenel na ušesa češkemu pisatelju Bohuslavu Balbínu (1621. do 1688.), ki piše o tem v svoji «Dissertatio apologetica pro lingua slavnica, praecipue bohemica»: «Vidimo pa, da se je isto zgodilo v sosednih krajinah: Kranjci, Korutanci, Vendi ali Venedi in vse obrežje ilirskega ali gornjega morja so nekdanj govorili slovanski; tedaj so prišli novi gostje, kakor običajno Nemci, in ker niso mogli premagati množice kmetskega ljudstva ter vsega naroda preobraziti v svojega, so pa vsaj vse skazili. Tako je nastal kranjski jezik, ki ga je za poznavalce nemškega in slovanskega jezika prav zabavno poslušati, ker sklanja nemške besede na slovanski način, slovanske pa na nemški; tudi jaz sem imel lepo priliko, da sem se temu smejal, ko sem ondod potoval» (str. 116). Če bi se ta pemski vandrouc vrnil danes v ljubljanske gase in zavil h kakšnemu birtu, bi zagvišno pogruntal, da je naša špraha še zmerom tako luštna in špasna; žiher bi si ta špas špogal, cajta mu gvišno ne falí.

Balbínov sodobnik Jurij Križanić je v drugem koncu slovanskih dežel spoznal slovansko svobodo: «Pri Poljakih ni nobenega reda v državi; podaniki se ne boje ne kralja ne sodišča. Kdor je močnejši, misli, da sme šibkejšega tlačiti, kakor je volkovom in medvedom dovoljeno, da živino lové in koljejo; nobeno sodišče jih radi tega ne kaznuje. Tako medvedjo nebrzdanost imenujejo Poljaki ‚plemiško‘ svobodo; bahajo se, da so med vsemi ljudmi le oni svobodni. Zares, v nobeni državi ni take zverinske svobode» (str. 128). Zato se Križanić, katoliški duhovnik, odvrča od najbolj katoliških Slovanov in se navdušuje za absolutistično, pravoslavno Rusijo. Po vojni pa je tudi osvobojena Rusija pokazala svetu nekaj «zverinske svobode».

Teh par sličic naj zadostuje. V knjigi je mnogo take snovi. Tako pestro usodo kakor Slovanom je usoda naklonila malokateremu plemenu na svetu. Weingartova knjiga uči, da te sumljive pestrosti ni vedno kriva usoda, temveč mi, svoje «sreče» kovači. Ob koncu proslavlja pisatelj Masaryka kot očeta modernega slovanstva in priporoča Kollárjevo geslo: «Slavus sum, nihil Slavici a me alienum puto» v zmislu vsestranskega slovanskega sodelovanja, ki naj pripomore k svetovni harmoniji in k ustvaritvi «evropskih združenih držav». Sklepa s klicem: «Slovansko sodelovanje za slovansko človečanstvo.»

Tako je pisatelj oreh slovanske vzajemnosti prav pošteno obtolkel in mu z znanstvenimi kleščami vso trdo lupino precej zrahljal, jedra pa mu ni preklal: nikjer se ne vpraša, v čem tiči najgloblji zmisel vsega tega, kar izraža njegova opredelba slovanske vzajemnosti. Po njegovem pojmovanju bi bilo skoro vse dobro, kar to vzajemnost pospešuje, kvarno pa, kar jo ovira — za Slovane seveda. Kaj pa za človeštvo vobče? Slovanska vzajemnost je vendar le ena plat naravnega razvoja, ki se giblje med neprestanim zblíževanjem in oddaljevanjem, v istočasnem stremljenju po enotnosti in mnogovrstnosti, med